

OTTO

OTTO 25

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

M. HAYRİ KIRBAŞOĞLU KİTAPLIĞI 09

Sünni Paradigmanın Oluşumunda Şâfiî'nin Rolü
M. Hayri Kırbaşoğlu

Redaksiyon: MAK Grup Redaksiyon Merkezi
Grafik Tasarım: Nurullah Özbay
Uygulama: TAVOOS
Baskı: Hermes Ofset Ltd. Şti. İskitler / Ankara

ISBN 978-605-9168-61-8

Sertifika No: 13858

1. ve 2. Baskılar (kitâbiyât)
3. Baskı: Şubat 2016 (Genişletilmiş Yeni Baskı)

İletişim Adresleri

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4
06420 Çankaya Ankara
tel.-faks: 0312. 439 01 69
www.ottoyayin.com
otto@ottoyayin.com
facebook.com/otto.yayinlari
twitter.com/ottoyayin

SÜNNİ PARADİGMANIN OLUŞUMUNDA ŞÂFİ'Î'NİN ROLÜ

M. HAYRÎ KIRBAŞOĞLU

GENİŞLETİLMİŞ YENİ BASKI

OTTO

MEHMET HAYRİ KIRBAŞOĞLU

Manisa'da doğdu (1954).

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun olduktan sonra (1978) aynı fakültenin hadis kürsüsünde asistan olarak doktorasını yaptı (1983). Suûdî Arabistan, İmâm Muhammed ibn Suûd Üniversitesinde (Riyad) öğretim üyeliği yaptı (1985-1987). Yurda dönünce doçent oldu (1987). Diyanet İşleri Başkanlığı'nda danışman olarak görev yaptı (1988-1989). *İslâmî Araştırmalar* dergisinde editör yardımcılığı yaptı (1986-1998). 1999 yılında profesör oldu. *İslâmiyât* dergisi yayın kurulu üyeliği yaptı (1998-2007).

Katar Üniversitesi Şariat ve İslami Araştırmalar Fakültesi'nde öğretim üyeliği yaptı (2011-2012). Hâlen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği görevine devam etmektedir.

Yayımlanmış birçok makalesi yanında yayımlanmış bazı eserleri de şunlardır:

İslam Düşüncesinde Sünnet –Eleştirel Bir Yaklaşım– (Ankara 1999); *İslam Düşüncesinde Hadis Metodolojisi* (Ankara 1999); *Sünni Paradigmanın Oluşumunda Şâfiî'nin Rolü* (Ankara 2000); *Alternatif Hadis Metodolojisi* (Ankara 2002); *Namazların Birleştirilmesi* (Ankara 2002); *Es-kimez Yeni* (Ankara 2010), *Ahir Zaman İlmihali* (Ankara 2010); *Ehl-i Sünnet'in Kurucu Ataları* (Ankara 2011); *Destursuz Çağa Girenler* (Ankara 2014); *Üçüncü Yol Mukaddimesi* (Ankara 2014), *İslami İlimlerde Metot Sorunu* (Ankara 2015); *İslam'ın Kurucu Metni -Kur'an Araştırmaları-* (Ankara 2015).

İÇİNDEKİLER

ÜÇÜNCÜ BASKIYA SUNUŞ	9
SUNUŞ	11
ŞÂFİ'Î'NİN HUKUKİ TEOLOJİ ANLAYIŞI: USÛL-İ FIKH'IN KÖKENLERİ VE ÖNEMİ	17
GEORGE MAKDISİ ÇEVİREN: SAMİ ERDEM	
ŞÂFİ'Î HUKUK İLMİNİN BAŞMİMARI MIYDI?	57
WÂEL B. HALLAQ ÇEVİREN: İ. HAKKI ÜNAL	
ŞÂFİ'Î VE ER-RİSÂLE	83
RİDVÂN ES-SEYYİD ÇEVİREN: SALİH ÖZER	
İMAM ŞÂFİ'Î VE ORTAYOL İDEOLOJİSİNİN TESİSİ	101
NASR HÂMİD EBÛ ZEYD ÇEVİREN: SALİH ÖZER	
MERKEZİLEŞME SÜRECİNDE İSLAM HUKUKU: BÖLGESELLİĞE VEDA VEYA ŞÂFİ'Î FAKTÖRÜ	173
OSMAN TAŞTAN	
İMAM ŞÂFİ'Î'NİN METODOLOJİSİNDE ÖZNENİN (MÜCTEHİD) ROLÜ: HERMENEUTİK BİR ELEŞTİRİ	189
MEHMET PAÇACI	

KUR'AN'DA YABANCI KELİME BULUNUP BULUNMADIĞI TARTIŞMASI VE ŞÂFİ'Î'NİN DOGMATİK DİL (ARAPÇA) TANIMLAMASI ÜZERİNE	209
MUSTAFA ÖZTÜRK	
İSLAMİ İLİMLERDE ŞÂFİ'Î'NİN ROLÜ ÜZERİNE	237
M. HAYRÎ KIRBAŞOĞLU	
ER-RİSÂLE'NİN ŞEKİL VE MUHTEVA AÇISINDAN ELEŞTİRİSİ	263
M. HAYRÎ KIRBAŞOĞLU	
İMAM ŞÂFİ'Î'NİN ER-RİSÂLE'SİNİN HADİS İLMİNDEKİ ETKİLERİ	323
M. HAYRÎ KIRBAŞOĞLU	
ŞÂFİ'Î'NİN ER-RİSÂLE'DEKİ HADİSÇİLİĞİ	359
M. HAYRÎ KIRBAŞOĞLU	
ŞÂFİ'Î ARKEOLOJİSİNDE SON GELİŞMELER	373
M. HAYRÎ KIRBAŞOĞLU	
KAYNAKLAR	391
DİZİN	401

ÜÇÜNCÜ BASKIYA SUNUŞ

On yıl öncesinde yayınlanmış olan ikinci baskısından sonra bu çalışmayı sizlere tekrar sunarken öncelikle şunu ifade etmek isteriz ki, bu derleme İslam düşüncesinin ve İslami ilimler geleneğinin fevkalade önemli bir meselesini ülkemiz kamuoyunun dikkatlerine sunmakta mütevazı ama önemli bir rol oynamıştır. Nitekim son yıllarda bu derlemenin inceleme konusunu merkeze alan iki uluslararası sempozyumun ülkemizde gerçekleştirilmiş olması da bunu göstermektedir. Öte yandan bu konunun sadece ülkemiz gündeminde değil Batı'daki İslam araştırmalarının da gündeminde olduğunu gösteren çalışmalara rastlanması da dikkat çekicidir. Bu durum İmam eş-Şâfiî'nin Sünni fıkıh mezheplerinden birisinin kurucusu olmasını aşan ve günümüze kadar uzanan etkilerini açıkça gözler önüne sermektedir. İşte bu etkinin en azından Sünni düşünce üzerindeki etkinin sizlere daha da geniş ve kapsayıcı bir perspektiften sunulabilmesi için bu baskıda üç makalenin daha eklenmesinde fayda mülâhaza edilmiştir. Bunlardan ikisi daha önce *İslâmî Araştırmalar* ve *İslâmiyât* dergilerinde yayınlanmış olan iki makale ile Diyarbakır'da gerçekleştirilen İmam Şâfiî Sempozyumu'na sunulmuş olan tebliğdir. Daha önce söz konusu iki dergide yayımlandığı için bu antolojide yer vermeye gerek görmediğimiz bu iki makale, aslında yine bu eserde daha önce sizlere sunduğumuz ve ilk olarak bu antolojide yayımladığımız iki makale ile birlikte müstakil bir kitabın bölümlerini oluşturuyordu. Ancak yıllar önce bu iki dergide yayımlanmış olan bu iki makaleye ulaşılması artık zorlaştığı için, diğer yandan bunların ilk baskıda yayımlanmış olan iki bölümle birlikte bir bütün oluşturması amacıyla bu baskıda onlara da yer verilmiştir. Diyarbakır'da gerçekleştirilen sempozyumda sunulan tebliğe gelince, doğudabâtıda İmam Şâfiî üzerine yapılmış olan en son çalışmalar ve gelişmeler hakkında bilgi vermesi itibarıyla, ayrıca elinizdeki ese-

rin güncelleşmesine de katkı sağlayacağı düşüncesiyle bu baskıda ona da yer verilmesi uygun görülmüştür.

Burada dikkat çekilmesi gereken bir başka husus ise, bu antolojide sizlere sunulmuş olan araştırma-incelemelerin sonuçlarının hâlâ geçerliliğini ve tazeliğini muhafaza etmekte oluşudur. Her ne kadar İmam eş-Şâfi'î ile doğrudan olmasa da dolaylı olarak ilgisi bulunan bazı araştırmalarda bu antolojide ileri sürülen bazı tezler çürütülmeye çalışılmışsa da, bunlar genellikle İmam eş-Şâfi'î'yi her ne pahasına olursa olsun savunmak için başvurulmuş malum gerekçe ve argümanların yeniden tekrar edilmesinden öteye geçmemektedir. Bu bakımdan elinizdeki eser ihtiva ettiği tezler itibarıyla da ilim çevrelerini bunları araştırmaya, incelemeye, eleştirmeye davet etme işlevini sürdürmektedir. Zaten bu antolojinin yayımlanmasının altında yatan amaç da tam olarak budur. Yoksa İmam eş-Şâfi'î ile ilgili bütün hakikatleri ve doğruları ifade etme iddiasıyla hazırlanmış bir eser değildir. Bilakis amaç İmam eş-Şâfi'î ve etkileri konusunda serinkanlı analizleri teşvik etmek, bu suretle İslam düşüncesinin teşekkül döneminin önemli şahsiyetlerinden birisinin daha iyi tanınmasına zemin hazırlamaktır.

Tabiatıyla İmam eş-Şâfi'î'yi günümüzde bu kadar önemli kılan sadece zannedildiği gibi Sünni kültür üzerindeki etkilerinden ibaret değildir. Bilakis onun bazı konulardaki etkilerinin Sünni çevreleri aşır Şii, Mutezili, Zeydi ve İbadi gibi ekollere kadar uzandığına dair ipuçlarını çeşitli kaynaklarda, özellikle de söz konusu ekollerin usul-i fıkıh literatüründe satır aralarında görmek zor değildir. Ancak henüz bu konuda yapılmış müstakil çalışmalar olmadığı için, sadece kendi inceleme ve araştırmalarımıza dayanarak yaptığımız bu ön tespiti burada ilim çevrelerinin dikkatine sunmakla yetiniyoruz.

İmam eş-Şâfi'î'nin müspet veya menfi olsun günümüze kadar uzanan etkilerini ciddi olarak tahlil etmenin, Çağdaş İslam düşüncesinin ve İslami ilimler geleneğinin geleceği ve bu geleceğin sağlam temeller üzerine bina edilmesi bakımından fevkalade önemi haiz olduğunu bu vesileyle tekrar vurgulayarak, eseri bu yenilenmiş hâliyle sizlerin istifadesine sunuyoruz.

DİZİN

A

Aşâ 215, 216
 Abbâd b. Suleymân 94
 Abbâs b. Abdillâh b. Abbâs b. Mûsâ b. Abdillâh 230
 Abbâsi 109, 175, 186, 210, 221, 222, 228, 230, 232
 Abdilmecîd b. Abdilazîz 362
 Abdülazîz b. Muhammed b. Ebî Amr 126
 Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdi 362, 369
 Abdul-Cebbâr 26, 36, 37, 41, 43
 Abdülgani Abdülhâlik 327
 Abdülgani Abdülhâlik 327
 Abdülhakem el-Mısıri 77
 Abdullâh b. Abbâs 105, 227
 Abdullâh b. Ebî Evfâ 278
 Abdullâh b. Umar el-Yemânî 357
 Abdülvehhâb b. Abdilmecîd 362
 Abdülvehhâb eş-Şarânî 356
 Abdülvehhâb el-Bagdâdî 72
 Abdurrahmân b. Ebî Bekr el-Muleyke 369
 Abdurrahmân b. Mehdi 18, 84, 86
 Abdurrazzâk 365
 âhâd 137, 138, 139, 140, 141, 143, 144, 146, 152, 259, 260, 277, 278, 280, 282, 294, 301, 303, 304, 305, 306, 309, 310, 321, 344, 380, 381
 ahlaki: ~ akıl yürütme 203, 205; ~ değerler 191; ~ hüküm 193, 195, 204
 Ahmed b. Hanbel 29, 30, 51, 52, 69, 235, 221, 234, 235, 243, 257, 333, 359, 365
 Ahmed Emîn 215
 Ahmed Muhammed Şakir 57, 84, 104, 269, 271, 280, 288, 289, 290, 328, 360, 363, 365, 368, 370
 Aişe (Hz.) 343
 akıl 12, 24, 27, 46, 50, 53, 68, 76, 83, 85, 102, 112, 135, 173, 174, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 326, 385, 200, 202, 203, 204, 205, 239, 243, 244, 245, 252, 256, 258, 266, 268, 294, 304, 306, 319, 344; ~cî 24, 30, 32, 34, 35, 37, 39, 52, 53, 55, 76, 90, 171, 274, 385; ~cılar 53, 64, 76, 77, 86
 Ali (Hz.) 111, 169, 302, 342
 Ali b. Ebî Tâlib 316

Ali Sami en-Neşâr 225
 Aliyyu'l-Kâri 356
 ameli: ~ hüküm 193, 203; ~ silogizm 193, 198; ~ sünnet 89
 Âmidî 43, 197, 211
 âmm 66, 87, 93, 94, 95, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 120, 131, 132, 142, 149, 150, 383; ~ı tahsis 118, 119; ~ın tahsisi 132
 Amr b. el-Âs 216, 316
 Amr b. Hazm 306
 Amr b. Seleme 362
 Amr b. Ubeyd 69
 Amrın Muâviye 316
 Aquinas, St. Thomas 24
 Arafat 115, 285, 302, 342
 Arap 49, 86, 87, 101, 102, 104, 106, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 119, 133, 134, 149, 166, 171, 177, 178, 211, 212, 215, 216, 217, 224, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 267, 268, 380, 382; ~ca 12, 15, 17, 47, 87, 104, 105, 109, 110, 112, 153, 177, 178, 179, 209, 211, 212, 214, 216, 217, 218, 219, 220, 223, 224, 225, 226, 233, 234, 235, 267, 268, 388; ~çalışan 218; ~çalıştırılmış 211, 217
 Aristo 22, 24, 58, 63, 192, 197, 222, 223, 224, 225
 Atâ 83, 84, 87, 94, 96, 99, 354
 B
 Baboi 388
 Bağdad 36, 38, 175, 187, 210, 222, 227, 229, 230
 Bâkillânî 36, 42, 43, 217, 226, 235
 Basralı 359
 Basri 26, 41, 43
 bâtın 43, 116, 142, 337, 383
 Bedr b. Hasanaveyh 32
 Bekkâr b. Kuteybe 64
 Benî Hâşim 135
 Benî Umeyye 135
 Beydâvi 196
 Beyhâkî 79, 80, 382
 Bişr el-Merîsî 68

biyografik eserler 241

Buhârî 69, 243, 355, 360, 363, 365, 366, 369, 370, 381

Burhanuddin el-Bikâî 355

Burhanuddin el-Halebî el-Haneftî 356

Burhanuddin el-Lakkânî el-Malîkî 356

Burhanuddin el-Makdisî 357

C

Câbirî 233

Cafer b. Harb 386

Calder 383

el-Cassas 389

Cebraîl 122, 126

Çeşm b. Bekr 106

el-Cevzakî 72

Cibril 126

Cuveynî 41, 42, 43, 54, 72, 74, 80, 324

Ç

çağdaş İslam düşüncüsü 15, 238

D

Dahhâk 210, 227

Dâvûd b. Ali 23

Dâvûd b. Ali ez-Zâhiri 257

Dâvûd b. Halef ez-Zâhiri 61, 76

Dâvûd el-İsfehânî 187

Dâvûd ez-Zâhiri 59, 77

delalet düzeyleri 140

delaleti katî 137

denklik kıyası 162

Dırâr b. Amr el-Gatafânî 94

dil: -lerin en zengini 233; -sel bir teori 211

dinî anlama 190, 206

doğru hüküm 193

doğu halifeliği 34

E

Ebû Abdîrrahmân el-Bagdadî 68

Ebû Abdîrrahmân es-Sulemî 34

Ebû Ali ez-Zaferânî 63

Ebû Bekir (Hz.) 168, 302

Ebû Bekir el-Fârisî 74

Ebû Bekir er-Râzekânî 37

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe 365

Ebû Bekr el-Humeydî 363

Ebû Bekr es-Sayrâfî 72, 77

Ebû Bekr es-Semerikandî 46

Ebû Cafer el-Mansûr 173, 175

Ebû Hanîfe 18, 22, 31, 32, 60, 64, 73, 84,

91, 94, 107, 109, 110, 111, 112, 123, 134,

136, 137, 136, 152, 167, 173, 175, 176,

177, 179, 185, 189, 193, 196, 200, 232,

298, 303

Ebû Hanîfe b. Simâke 343

Ebu Hatim er-Razi 79, 80

Ebû Hilâl el-Askerî 83

Ebû Hureyre 317

Ebû İshâk el-Fezârî 83

Ebû İshâk eş-Şeybânî 278

Ebû İshâk eş-Şirâzî 18, 31, 38, 39, 41, 42

Ebû İshâk İsfârâinî 35, 36

Ebû Kays 316

Ebû Meysere Amr b. Şurâhbîl 227

Ebû Nuaym el-İsfahânî 354

Ebû Saîd el-Hudrî 309

Ebû Saîd er-Rakkî 62

Ebû Sehl en-Nevbahtî 72

Ebû Sevr 60, 77

Ebû Şâme 47, 48, 51

Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm 105

Ebû Ubeyde 116, 211

Ebû Yahyâ es-Sâcî 19, 60, 240

Ebû Yûsuf 18, 20, 59, 94, 124, 175, 176, 179,

182, 297

Ebû Zehra 143, 170, 189, 210, 229, 230, 232

Ebû Zekeriyâ el-Ferrâ 116

Ebu Zeyd 244, 245, 258, 259, 260

Ebû'l-Abbâs İbn Sureyc 73

Ebû'l-Fadl en-Nedrevî 73

Ebû'l-Hasen el-Hammâmî 34

Ebû'l-Muzaffer es-Semânî 41, 43, 45

Ebû'l-Velîd en-Nisâbü'rî 41, 42, 72

Ebû'l-Velîd İbn Mihrân 73

Ebubekir (Hz.) 342

ehli hadis 350

emîn 108, 228, 229

el-Emir es-Sanânî 357

ensâr 343

Eslemî 289

Eşârî 12, 26, 33, 35, 36, 39, 48, 54, 101, 226,

235; -ler 33, 56; -lik 32, 55; -yye 37, 40

evlâ kıyası 160

el-Evzâî 379

F

Fahrüddin er-Râzî 22, 43, 48, 54, 68, 69, 80, 196, 239, 281

fakih 35

Farsça 109, 179, 214, 222

Fazlur Rahman 190, 254

fer 195, 197, 198, 203

Feyzee 193

fıkıh 11, 13, 14, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24,

25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38,

40, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54,

58, 59, 60, 62, 65, 67, 70, 73, 74, 75, 77,

78, 79, 80, 81, 84, 101, 102, 105, 109, 134,

189, 190, 191, 193, 199, 220, 263, 272,

299, 304, 314, 318, 377, 378, 384, 386,

389; ~ usulü 239, 240, 241, 352; ~cı 58,

232, 300; ~lar 231, 324, 381

Filistin 215

furû 28, 59, 65

furûul-fikh 64

G

Gadamer 192

Gardet, M. Louis56

gelenek 78, 177, 348; ~cı 23, 29, 30, 32, 33,

34, 35, 37, 45, 50, 51, 52, 53, 55; ~çiler 30,

33, 50, 53; ~çiliğin şampiyonu 23; ~çilik

24, 30, 51

Goldziher 19, 22, 23, 49, 50, 57, 61, 75, 375,

376

Grekçe 222

gûlât-ı Râfıza 40
Güleç, Hüseyin 376

H

haber 83, 87, 89, 91, 92, 94, 96, 114, 137, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 152, 159, 164, 171, 180, 194, 345, 195, 267, 291, 294, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 313, 338, 341, 342, 343, 344, 380, 381, 383

Habesistan 215, 216

Haddurî 324, 360, 366, 368, 379

hadis 14, 52, 57, 60, 100, 134, 149, 192, 220, 283, 297, 299, 307, 316, 323, 324, 325, 328, 329, 335, 336, 338, 339, 340, 341, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 360, 362, 376, 377, 380; ~ ustûlü 248, 323, 341, 350, 352; ~çi 68, 69, 78, 370, 371; ~çiler 64, 67, 69, 77, 108, 360; ~çiliğin timsali 70; ~çilik 14, 308; ~in sihhati 299; ~ler 14, 24, 61, 66, 134, 138, 139, 145, 274, 277, 278, 282, 287, 290, 291, 292, 293, 296, 297, 300, 301, 315, 342, 359, 360, 369, 371; ~leri Kurana aykırı olduğu iddiasıyla reddetmek 276; ~leri reddedenler 286; ~leri reddetmek 298; ~leri savunmak 359; ~leri toplama 360; ~leri uzlaştırma 89; ~lerin hüccet 141, 368; ~lerin Kurana arzı 274

el-Hafız el-İrakî 355

Hafs el-Ferd 94

Halife Abdul-Kâdir 40

Halife Kâdir 33, 34

Halil b. Ahmed 233

Hallaq 12, 13, 190, 240, 242, 243, 244, 245, 246, 250, 385, 389

Hammâdî Zueyb 376, 377, 382

Hammâdur-Râviye 233

Hanbeli 18, 33, 36, 50, 55; ~liler 37, 77

Hanefi 12, 18, 33, 45, 46, 54, 59, 64, 174, 181, 183, 186, 235, 341, 355, 356, 357, 389; ~ mezhebi 33, 45; ~ler 37, 79, 130, 131, 132, 133, 140, 152, 274, 283, 284, 292, 321, 349, 350, 352

haram 91, 97, 99, 118, 121, 124, 129, 130, 136, 142, 150, 159, 160, 162, 166, 174, 267, 274, 276, 293, 294, 295, 300, 302, 317, 318, 320, 342; ~lık 287, 293

Hâris b. Sureyc 18

Harmele 224

Harran 222

Hârûn er-Reşîd 175, 227, 228

el-Hasen 354

hâss 87, 95, 104, 114, 118, 120, 142, 151, 383

hâssa 90, 114, 118, 131, 139, 142, 294, 296, 313, 338, 383, 384

Hassân b. Atıyye 379

hâssın delaleti 116

Haşeviyye 77, 234

el-Hatib 336, 337, 340, 341

el-Hatib el-Bağdâdî 18, 249, 354

Havâzin 106

Hendek savaşı 289

Laoust, Henri 55

hermeneutik 66, 192

Hızır 308

Hicaz 63, 84, 85, 108, 173, 182, 189, 232
hikmet 61, 95, 121, 122, 126, 157, 190, 203, 204, 205, 206, 211, 212, 270, 332, 378, 382

hukuk 17, 18, 20, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 43, 45, 46, 49, 51, 52, 53, 55, 57, 58, 59, 61, 67, 70, 73, 74, 75, 77, 79, 47, 81, 59, 219, 191, 173, 82, 175, 176, 177, 183, 186, 192, 213, 285, 385; ~i çerçeve 44; ~i kaynaklar 22; ~i muhakeme 66, 76; ~i teoloji 52; ~i-ahlaki teoloji 56; ~un esasları 49; ~un kaynağı 81; ~un kökleri 17; ~un temel prensipleri ilmi 47

el-Humeydî 337, 339

Husn ve kubh meselesi 27

Huzâa 106

hüküm 36, 45, 81, 91, 92, 120, 121, 122, 125, 132, 138, 139, 141, 142, 152, 155, 157, 159, 160, 164, 165, 334, 165, 168, 169, 170, 193, 195, 196, 198, 201, 203, 205, 206, 217, 224, 271, 288, 309, 317, 318, 319, 337, 360, 386

I

Irak 35, 63, 84, 173, 174, 175, 176, 177, 180, 182, 185, 186, 189, 215, 252, 359

İ

İbn Abbas 343

İbn Akil 24, 52, 389

İbn Atıyye 215

İbn Cemâa 322

İbn Cerir 211

İbn Cüreyc 84

İbn Ebi Hâtim 360

İbn Ebi Leylâ 60, 94

İbn Ebi Şerif 357

İbn Ebi Zib 303, 343

İbn Ebil-Cârûd 84

İbn Fâris 211

İbn Hacer 18, 280, 281, 341, 355, 356, 357

İbn Hâcib 40, 54

İbn Hanbel 32, 62, 69, 76, 77

İbn Hazm 97, 214, 257, 380

İbn Kasım el-Gazzî 356

İbn Kayyım el-Cevziyye 308

İbn Kesir 204, 355

İbn Kuteybe 69, 204, 226, 235, 244, 325

İbn Kutluboga el-Hanefî 357

İbn Lehia 18, 19

İbn Mâce 324, 333, 360

İbn Mehdî 18, 21, 49

İbn Meryem el-Asvânî 60

İbn Mesûd 179

İbn Mirba el-Ansârî 302, 342

İbn Musa el-Merrakuşî 356

İbn Nakib 212, 213

İbn Nuveyre 302, 342

İbn Ömer 189, 303, 343

İbn Quteybe 383, 386

İbn Râhveyh 62, 77

İbn Semâa 59
 İbn Sirin 152, 354
 İbn Surayc 389
 İbn Sureyc 42, 73, 74, 78, 82
 İbn Şennebüt 30
 İbn Şihâb ez-Zuhrî 310
 İbn Şubrume 60
 İbn Teymiyye 25, 36, 37, 38, 55
 İbn Uyeyne 124
 İbnul-Bevvâb 34
 İbnul-Hanbelî 357
 İbnul-İfrîs 60
 İbnul-İmâd 18, 36
 İbnul-Kâss 71, 74
 İbnul-Mulakkîn 355
 İbnul-Museyyîb 99
 İbnun-Nedîm 19, 20, 59, 62
 İbrahim 152, 343, 354
 İbrâhîm b. Ebî Yahyâ 68, 243, 369
 İbrâhîm b. Muhammed b. Ebî Yahyâ el-Medîni 369
 İbrâhîm el-Mervezî 74
 icmâ 20, 24, 44, 49, 79, 81, 83, 87, 90, 92, 93, 94, 96, 98, 99, 100, 103, 121, 130, 138, 139, 145, 148, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 168, 174, 177, 182, 184, 187, 192, 194, 267, 283, 297, 311, 312, 383, 386; ~in bir nassa dönüşmesi 157; ~in hüccetliği 154; ~in rolü 100
 icthâd 48, 54, 66, 67, 81, 87, 91, 93, 97, 98, 103, 142, 149, 152, 157, 160, 161, 162, 163, 166, 167, 168, 169, 170, 174, 190, 192, 193, 194, 200, 203, 264, 314, 315, 316, 318; ~ı kıyasla sınırlamak 97; ~in çerçevesini daraltmak 140; ~in fonksiyonu 97; ~in kıyastan ibaret olduğunu 98; ~in rolünü küçültmek 92; ~in tanımı 193
 illet 67, 195, 197, 203, 285, 295
 İmaduddin Ebül-Fidâ el-Kudsi 355
 İmam Malik 100, 154, 189, 230, 232, 362
 İmam-ı Azam 387
 İmriul-Kays 215
 İran 215, 229
 İsa (Hz.) 269
 İşâ b. Ebân 59, 61
 İshâk b. Râhveyh 69, 243
 İslâm: ~ coğrafyası 254, 255; ~ düşüncesi 11, 190, 238, 299, 323, 328, 333, 349, 383; ~ düşüncesinin sorunları 237; ~ fıkıhı 390; ~ hukuku 75, 82, 173, 176, 177, 187, 240; ~ı 14, 15, 34, 47, 48, 54, 55, 101, 125, 180, 204, 223, 225, 231, 237, 321, 373, 375; ~i ilimler 237
 isnad 99, 140, 146, 277, 297, 299, 301, 305, 339, 346, 349, 370; ~ı meşhur 89; ~ları sahih 277; ~sız 283, 290, 307, 361, 366, 368
 İsnevî 48
 istihsân 91, 135, 161, 162, 164, 165, 173, 175, 177, 185, 186, 200, 265, 317, 318

J
 Jeffrey, Arthur 210

K
 Kâbul-Ahbâr 308
 Kâdi Ebû Bekr 211, 217
 Kâdi en-Numân 61
 el-Kâdi İyaz el-Malîkî 354
 el-Kâdi Zekerîyyâ 356
 Kâdiri Akidesi 33, 40, 51
 Kardâvî 284
 el-Kâsım b. Sellâm 105, 243
 Kâsım b. Seyyâr 61
 katı 11, 55, 68, 77, 109, 110, 288, 295
 Kays b. Âsım, ez-Zîbirkân b. Bedr 302, 342
 kelâm 24, 26, 27, 28, 31, 35, 37, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 69, 73, 93, 108, 109, 125, 222, 298, 299, 321; ~cı 36, 44, 74, 78, 229; ~cılar 37, 58, 125; ~i hareketler 33
 Kemaluddin eş-Şumunnî el-Kusantînî, el-Malîkî 356
 el-Kerâbîsi 244
 Kerrâmiyye 37, 40
 kible 165, 174, 266, 279
 kıyas 22, 23, 49, 66, 76, 79, 81, 91, 92, 97, 103, 122, 136, 137, 138, 142, 149, 152, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 173, 175, 177, 185, 186, 187, 190, 194, 196, 198, 199, 200, 203, 207, 312, 313, 314, 315, 317, 318, 319, 381; ~in bu şekilde bazen terk edilmesi 185; ~in ızafılığı 315; ~in sınırları 137, 159; ~ta ısrar 176, 185; ~tan kaçış 186
 kitap 17, 21, 22, 44, 66, 86, 88, 91, 92, 99, 100, 103, 104, 108, 109, 111, 112, 118, 119, 120, 121, 122, 127, 138, 139, 331, 330, 128, 148, 152, 154, 155, 157, 158, 159, 160, 162, 164, 165, 167, 168, 169, 187, 264, 270, 272, 279, 297, 313, 317, 318, 330, 331, 332, 348, 360
 köle 123, 124, 137, 165, 168, 279
 Kufe 173, 174, 176; ~li 359; ~lilerin örfü 94
 Kur'an: ~ dili 106, 211; ~ ilimleri 43; ~ ilmi 47; ~ nassı 86, 169; ~ vahyi 293; ~ ve Sünnîet nassları 173, 182, 224; ~da yabancı kelime bulunduğu 227, 233; ~da yabancı kelime bulunmadığı 221; ~da yabancı kökenli kelime 209, 210; ~ı anlama 83; ~in delalet yolları 113; ~in delaleti 130; ~in dili 14; ~in mahluk olduğu 31, 210, 221, 234; ~in mahluk oluşu 224; ~in tefsiri 104; ~i nass 170; ~i vahiy 126
 Kureyş 106, 107, 109, 111, 112, 135, 215, 216, 223, 226, 229, 230, 231, 232, 234, 280, 380; ~liler 215, 232; ~lilik 231
 Kurtubî 215
 Kutbuddin el-Haydarî ez-Zubeydî 355

L
 lafız: ~ merkezli 276; ~cılık 319, 320
 Leys b. Sad 230
 Lowry 376, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389
 Lowry, Joseph 382

M

Özaşar, M.Emin 333
 Mahbûbî 54
 Mâiz 289
 Malik 60, 73, 84, 94, 107, 108, 112, 177, 180, 232, 360, 362, 363, 364, 365
 Malik b.Nebi 353
 Malikiyye 350
 mânâ 141, 146, 150, 153, 160
 Maniheizt 223
 Mansûr 36, 42, 59, 71, 222, 357
 masâlih-i mursele 135
 maslahat 202, 265
 Medine 84, 86, 94, 113, 154, 173, 176, 177, 180; ~lilerin icmâi 182
 Mekke 84, 92, 280
 Melchert 389
 memûn 29, 108, 109, 210, 222, 223, 224, 227, 228, 229
 mensûh 18, 129, 133, 140, 149, 150, 272, 273, 274, 276, 278, 286, 291
 merfu 99
 Mervezi 42, 63, 71
 Mescid-i Haram 158, 166
 mest 129
 meşhûr 143, 308
 metin tenkidî 298, 309, 351
 metnin bâtnî anlamı 200
 Mevalî 227
 mezhepçilik 248, 341
 Mısır 63, 65, 84, 92, 105, 108, 154, 228, 229, 230, 338, 359, 360
 Mihne 29, 31, 76, 234
 muarreb 217, 234
 Muâviye 106, 308
 Muâz b. Cebel 302
 Mucâhid 204, 210, 227
 muhacir 343
 muhaddis 44, 69, 74, 78, 83, 336, 359, 360, 365, 370, 371
 muhafazakarlık 237
 Muhammed (Hz.) 85, 122, 133, 383
 Muhammed b. Abdilhakem el-Mısrî 64
 Muhammed b. el-Hasen 84, 94, 124
 Muhammed b. Heydam 34
 Muhammed b. Muhammed el-Gazzî 357
 Muhammed b. Yahya ez-Zuhliye 336
 Muhammed b. Yahya ez-Zuhli 340
 Muhammed el-Bakır b. Zeynul-Abidin 136
 Muhammed Mahfûz et-Tirmizî 356
 Muhammed Şâkir 105, 263
 muhkem 95, 118, 119, 326; ~i tafsîl 118
 Mukâtil b. Süleyman 331, 378
 Mûsâ b. Ebîl-Cârûd 84
 Musâfir b. Ebî Amr 216
 Muslim 68, 69, 324, 360, 362, 365, 369, 370, 381, 382
 Mutasim 29
 Mutezile 24, 28, 29, 30, 34, 37, 40, 48, 50, 68, 69, 84, 89, 321, 102, 94, 108, 109, 171, 210, 220, 222, 223, 230, 235, 292, 298, 350, 380
 Mutezili 26, 33, 35, 36, 37, 43, 68, 69, 109,

220, 235; ~ eğilim 244; ~ler 31, 33, 50, 56, 76; ~lik 30, 33, 37, 52, 55
 Muttalib b. Hantab 126
 muttasıl 131, 140, 146, 147, 148, 280, 297, 307, 308, 310, 312, 335, 336, 368
 el-Muzenî 244, 382
 mübah: ~ kılınmış 28, 125; ~ ve memnû kategorileri 28
 mücmel 86, 112, 117, 118, 119, 120, 121, 127, 129, 130, 132, 150; ~in beyanı 132
 müctehid 161, 163, 194, 196, 200, 202, 203
 Mürcie 102
 mürsel 145, 146, 147, 307, 310, 312, 361
 Müşebbihe 40, 102
 mütevatir 94, 106, 130, 131, 137, 139, 140, 141, 142, 146, 148, 156, 169, 278, 281, 294, 295, 309
 Mütevekkil 29, 30

N

nakil 36, 85, 135, 140, 154, 336, 362; ~ci (traditionist) 69; ~ciler 69; ~cilik 70
 namaz 20, 110, 136, 166
 nâsih 18, 89, 128, 130, 133, 140, 149, 150, 151, 166, 272, 273
 nass 86, 87, 97, 98, 103, 110, 116, 117, 118, 119, 120, 126, 127, 129, 133, 137, 139, 140, 148, 151, 152, 153, 156, 160, 164, 170, 242, 246, 253, 257, 258, 259, 260, 261, 272, 282, 313, 317, 318, 383, 386; ~cılık 311, 314; ~nın doğası 110; ~la beyan 118; ~ların alanını alabildiğine genişletme 310; ~ların alanını genişletme 142, 369; ~ların dairesinin genişletilmesi 130; ~ların hakimiyetini 267, 298, 359; ~ların literal delaleti 162; ~ların otoritesi 135, 148
 Nazzâm 59, 94
 Nebevi 65
 Necran 232
 Nesâî 369
 nesh teorisi 66, 81
 Neşet Abdulcevâd Sanîf 225
 Nevf el-Bikâli 308
 en-Neysâbürrî 249, 324, 341, 354
 Nizâmülmülk 32, 38, 39
 Nûh 302, 343
 Nusaybin 222

O

ortayol 77, 101, 102, 105; ~cu 102, 134; ~culuk 166
 Osman (Hz.) 302, 343
 Ö
 Ömer (Hz.) 99, 168, 169, 189, 298, 303, 306, 307, 343
 Ömer b. el-Hattâb 135, 216
 örf 87, 94, 156, 245
 Özaşar, M. Emin 370

P

peygamber 24, 31, 44, 46, 52, 55, 57, 65, 66, 67, 68, 70, 86, 118, 124, 146, 160, 173, 178, 179, 180, 181, 189, 190, 204, 205,

206, 213, 214, 218, 219, 226, 230, 264, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 302, 346, 345, 342, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 279, 281, 282, 284, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 293, 294, 296, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 309, 312, 316, 318, 320, 336, 338, 339, 344, 346, 361, 373, 378, 381, 384
 Pezdevî 54, 182
 Pirqoi 388
 R
 Rabi b. Suleymân 263, 322
 Râfi 124, 303
 ravi 89, 139, 150, 296, 310, 336, 337, 360, 361, 370; ~lerin adaleti 144; ~nin adalet 339; ~nin adaleti 140, 144, 297
 Rebi b. Suleymân el-Murâdî 59
 recm 129, 274, 276, 277, 278, 279, 289, 290
 Resulullahın sünneti 88, 285
 rey 23, 32, 70, 75, 76, 84, 85, 86, 89, 93, 102, 120, 129, 133, 134, 135, 137, 139, 169, 175, 239, 245, 246, 247, 249, 251, 252, 254, 258, 260, 292, 298, 301, 309, 321; ~ ehli 256; ~ci 69, 78
 rivayet 14, 18, 20, 30, 45, 59, 66, 69, 89, 92, 94, 100, 117, 118, 119, 122, 124, 128, 136, 137, 138, 141, 144, 146, 147, 149, 150, 153, 156, 274, 276, 278, 280, 290, 143, 296, 297, 299, 300, 303, 307, 308, 312, 317, 320, 321, 325, 333, 335, 336, 337, 338, 339, 359, 361, 362, 363, 366, 367, 368, 369, 370, 383
 Rumca 212, 214
 S
 Sâbiilik 222
 Sad b. Bekr 106
 Sad b. İbrâhîm 303
 sahabe 148, 168, 169, 183, 210, 227, 295, 303, 318, 338; ~nin söz ve fiilleri 152
 sahâbî görüşü 147
 sahih 89, 109, 132, 134, 141, 145, 150, 216, 280, 281, 285, 287, 289, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 311, 368, 308, 312, 314, 316, 321, 333, 335, 336, 337, 339, 340, 341, 348, 349, 350, 351, 360, 367, 368, 370, 379
 sahih hadis 247
 Saïd b. Cubeyr 354
 Saïd b. Salîm 362, 369
 Sanskritçe 222
 Sayrafi 41, 42, 71, 72, 74, 78, 82, 324, 356, 357, 389
 Schacht, Joseph 22, 23, 49, 57
 Semâni 45, 46, 51
 Serahstî 132, 179, 181, 183
 serbest fikir yürütme ve icthadların önünü alabilmek 317
 es-Sibâi 327, 380
 sika 362, 367
 Sufyan b. Uyeyne 362, 363, 364, 365, 369
 Suleymân b. Erkâm 310
 Sultan Mahmûd b. Sebuktekin 34

Suyûtî 34, 106, 210, 211, 212, 224, 225, 341
 sünnet: ~ anlayışı 255, 294, 327, 334; ~ler bil-gisi 104
 sünni 40, 186; ~ İslam düşüncesi 238
 Süryanice 214
 Ş
 Şabt 99, 136, 152, 354
 eş-Şâfiî 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390; ~ mezhebi 323; ~ler 37, 38, 96, 98, 299; ~nin vefatı 324
 Şâkir, A. M. 280, 291, 307, 308, 310, 312, 333
 Şam 60, 85, 94, 187, 215, 216; ~lı raviler 359
 eş-Şâsi 324
 Şâtîbî 201, 202, 216, 272, 318
 şâzz 30, 61, 297, 368, 381
 şekilci-lafızci din anlayışı 295
 Şemsuddin ez-Zehebi 33
 Şeriat 24, 27, 32, 44, 85, 97, 101, 102, 123, 137, 138, 152, 170, 202, 384
 Şevkânî 214
 Şeybânî 18, 59, 75, 94, 124, 176, 179, 180, 182
 Şeyh el-Mufid 34
 Şia 40
 Şihabuddin el-Azarbaycânî 355
 Şihabuddin et-Tûfi 357
 Şii 72, 136, 222, 223, 227, 284
 Şirâzi 18, 31, 38, 39, 99
 Şuûbiyye 226
 T
 Taberî 41, 42, 71, 72, 105, 106, 204, 319, 378
 tâbiîn 94, 105, 210, 227, 234
 Tahkim olayı 111
 tahsis 35, 56, 66, 68, 79, 80, 87, 117, 118, 120, 130, 131, 132, 151, 230, 277, 326
 Takıyuddin eş-Şumunnî 357
 tefsir 44, 104, 119, 120, 128, 130, 132, 133, 134, 192, 235, 299
 temel dinî prensipler 38
 temel inanç prensipleri 40
 teoloji 56, 389; ~k 49, 61, 209, 211, 218, 383
 teşriîn ikinci kaynağı 103
 tevâtür 99, 137, 143, 148, 153, 179, 321
 teville ihtimali olan naslar 155
 Tirmizî 311, 324, 325, 333, 360
 Torunu Şihabuddin el-Gazzi 357
 Toulouse 56
 U
 Ubeydullah b. Tâlib el-Kâtib 72
 Umâre b. el-Velid 216
 umum: ~ ve hususun delaleti 119; ~un âmma delaleti 117
 Urve 303, 343
 usûl 12, 13, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 51, 52, 53, 54,

55, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 65, 66, 67, 70, 72, 73, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 84, 100, 101, 166, 191, 192, 205, 216, 220, 221, 225, 241, 242, 248, 250, 272, 382; ~cü 44, 62, 71, 79, 80, 196
uydurma 120, 134, 287, 290, 291, 300, 301, 361, 368
uzlaştırıcı 23, 96, 100, 102, 105, 166; ~lık 166

V

vahiy: ~ alanına dahil bir hadis 123; ~ kaynaklı 181; ~ kökenli 181; ~ ürünü 122, 123, 126, 130, 181, 272, 293, 328, 334, 348, 382; ~ ürünü 334

Vâsık 29

Watt, Montgomery211, 221

Y

yabancı kelime 104, 210, 212, 213, 214, 216, 220, 221, 226, 231, 233

Yahudi 213, 388

Yahyâ b. Ebî Kesir 83, 84, 88, 90

Yahyâ b. Ma'în 69, 243, 369, 370

Yahyâ b. Main 69, 369, 370

Yahyâ b. Süleym 362

Yahya b.Muhammed b.Yahya 336, 337

Yâkût el-Hamevî 230

yaşayan sünnet 239, 254, 255, 256, 294

yedi harf 106, 231

Yemen 108, 215, 227, 232, 302, 342

Yunan 223, 224

Z

zâbit 280, 367, 369

zahir 112, 113, 114, 116, 141, 142, 157, 159, 166, 170; ~ı 76, 141, 155, 160, 170, 199, 200, 201, 203, 206, 285, 337

Zehebî 34, 35, 36, 37, 40, 360

zekat 20, 59, 118, 170, 284, 285, 294

ez-Zerkeşi 355

Zeyd b. Sâbit 302

Zeynuddin el-İrâkî 355

ez-Zuhli 336, 337, 340